

Mitt beroende av samtiden

Christina Florin

Minns ni hur upprörda många blev när några kända moderater hösten 2011 försökte lägga beslag på svensk reformhistoria genom att hävda att högern hade stått bakom den allmänna rösträttens införande och andra viktiga demokratireformer under 1900-talet? ”Detta är ren historieförfalskning”, hördes i morgonsoffor och på ledarsidor. Det fanns tydligen vissa sanningar i historien som inte gick att förbättra och försköna utan att många reagerade.

Grönköpings veckoblad kontrade med att säga att kritikerna inte borde vara så upprörda. För många postmoderna historiker är ju det förflutna bara en samling ”berättelser” där en tolkning är lika bra som en annan och Moderaternas nya historieskrivning bara en i raden av många diskurser med samma rätt till tolkningsföreträde. Men den gubben gick inte ens rena kunskapsrelativister på. Någon form av historisk ”sanning” om vad som hänt verkade trots allt finnas även hos kritiker av den objektiva vetenskapen.

Denna sedelärande historia om var gränsen går för det som kan sägas och inte sägas om det förflutna bildar upptakt till några reflektioner om min egen vetenskapsteoretiska hållning till historia, kunskap, objektivitet, genus och historietradition och hur denna inställning har förändrats under årens lopp under intryck av samtidens vetenskapliga diskussioner.

Jag har varit kluven och nyckfull till frågan om det går att komma fram till säkra svar på vad som ”faktiskt hände” i förfluten tid. Det fanns en period för länge sedan när jag var övertygad om denna möjlighet. Men som många andra har jag påverkats av nya inomvetenskapliga paradigmer, kulturella förskjutningar, samtidens debatt, händelser och trender. När jag blickar tillbaka på mina snart 30 år som forskare häpnar jag över min egen ombytthet i intressen, kunskapsyn, teorier, frågors relevans, källor och metodutveckling. Och ändå finns det vissa grundbultar i den traditionella historieuppfattningen som jag varit trogen. Först några reflektioner om utvecklingen av det forskningsfält jag hela tiden befunnit mig på – genushistoria.

Genushistoria – det dynamiska men lågmälda paradigmet

Relationen mellan kvinnor och män, föreställningarna om manligt och kvinnligt är betydelsefulla faktorer i historiska processer – det var ”upptäckter” som kvinnohistoriker gjorde redan under 1970- och 80-talen. Kvinnorna hade spelat en viktig roll i historien: i arbetet på fälten och industrierna, på barriaderna, i politiken, i kulturen, i folkrörelserna. Det gällde bara att lyfta fram dem, att synliggöra kvinnor och bevisa kvinnornas betydelse för den historiska utvecklingen. Det hela började alltså som ett könspolitiskt projekt som inspirerades och stöttades av den radikala kvinnorörelsen.

Men under 1990-talet, när kvinnohistorikerna blev mer teoretiskt medvetna, och började kalla sin forskning genushistoria, hävdade de att könsrelationen ägde en självständig historisk förklaringskraft. Att forska om genus i historien blev mer av ett vetenskapligt projekt. Kön var en motor i historien. Kön/genus, manligt/kvinnligt som konstruktion, relation, identitet och maktordning komplicerade, utmanade och gick på tvärs med andra historiska uppfattningar och det framstod som ett intellektuellt äventyr att omtolka tidigare förklaringar. Ägande, arbete, institutioner, symboler, politik, kultur, uppfostran, sexualitet, normer och organisationer var indränkta i könsföreställningar. Och nu blev även män genus: Maskulinitetsforskningen växte fram som en ny gren på genusforskningsträdet. Genus signalerade över- och underordning, ett maktförhållande mellan könen.

Men genushistoria stannade inte där. Många gick vidare och nya utmaningar följde i slutet av 90-talet. Nya teorier ifrågasatte om kön verkligen var den enda och viktigaste maktrelationen att analysera i historien. Kön samspelade ju och interagerade med andra maktordningar. Och varför var det så tyst om sexualiteten och kroppen bland historikerna. Och varför tänkte genusforskarna bara i termer av nordiska systrar medan resten av världens kvinnor utelämnades? Alltså: Kvinnor och män var inga enhetliga historiska kategorier utan situerade i den historiska kontexten, i kroppen, heteronormativiteten, vitheten, klassen, civilståndet, generationen, etniciteteten, nationen och så vidare. Idéerna om ett enhetligt historiskt könssubjekt började krackelera. Samtidigt ifrågasattes om kvinnor och män överhuvudtaget verkligen var relevanta som analytiska grupper. Idéerna om ett universellt förtryck av kvinnor var i upplösning och fokus kom i stället att ligga på hur skillnad skapas, hur den ”Andre” blir till, meningsskapande och dekonstruktion.

Den språkliga, postmoderna, postkoloniala och queerteoretiska vändningen blev sålunda en provokation för de socialhistoriska och tidigare genusteoretiska paradigmen. Språk-, kultur- och diskursstudier inspirerade många forskare och de sociala relationernas historia omdefinierades på nya sätt och med andra forskningsfrågor och annan metodologi. Så växte det

genushistoriska fältet fram: framåt, uppåt, åt sidan och runt om – dynamiskt, mångbottnat och provocerande i tonläget. Positioneringarna blev tydligare, motsättningarna öppnare. Det började mer och mer att likna ett vetenskapligt fält i Bourdieus anda.

Genushistoria med olika slags perspektiv fick stort genomslag och blev en framgångshistoria inom historieämnet. Ett hundratal avhandlingar har publicerats, ett stort antal andra böcker och artiklar likaså. Projektpengar och tjänster har tillförts fältet, men ändå har det levt ett ganska lågmålt liv vid våra historiska institutioner om man betraktar det i ett större historiografiskt perspektiv. Det revolutionerade inte historieforskningens kanon även om många tänkesätt har förändrats och institutionernas ansvariga gjort mycket för att integrera genusforskning i kurser, undervisning och föreläsningsserier. De vetenskapliga tvisterna har hållits inom den tvärvetenskapliga genusforskningen, inte i normaldebatten inom historieämnet.

Genushistoria blev således det lågmålda paradigmet trots konferenser, tidskrifter, särskilda tjänster och öronmärkta pengar. Det har främst dragit till sig kvinnliga studenter och forskare – antingen har män inte upplevt forskningsfrågorna som intressanta, eller så har de inte känt sig välkomna till seminarier och föreläsningar med många kvinnor. I stället blev det den bredare kulturhistorien som fick genomslag inom historieämnet som helhet – ett forskningsområde som ingalunda saknar genusperspektiv men ändå inte tar ett helhetsgrepp om de historiska maktförhållandena mellan män och kvinnor som grupper. Genushistoria – med fokus på historieämnet – är inte längre ett instrument i en könspolitisk agenda och står knappast just nu för en radikal nyorientering inom forskningen. Det radikala finns någon annanstans, inom den tvärvetenskapliga genusforskningen eller i andra discipliner.

Mitt eget förhållande till fältet

Mina övergripande forskningsområden har varit kön och utbildning, professionalisering, politik, stat, sociala rörelser, medborgarskap, klass, arbete, ofentlighet och kultur. Mitt syfte har genomgående varit att gå in i kulturella och sociala processer i historien för att visa hur kön som analytisk kategori gör skillnad i tolkningar och förklaringar.

Jag började min forskarutbildning sent i livet. Jag disputerade när jag var 49 år. Året var 1987. Jag hade alltså ett långt yrkesliv bakom mig och en egen yrkesidentitet som lärare, i grundskolan, gymnasiet, lärarhögskolan – i svenska, historia och drama. Det var alltså ett långt steg mellan min grundutbildning och min forskarutbildning. Detta betydde att jag var tämligen obevandrad i akademisk kultur, forskarlivet och forskningsmiljön när jag började. Jag tillhörde ingen skola eller tradition. Jag var inte uppfostrad av någon och inte

beroende av något koteri. Jag visste inte vilka vetenskapliga ”pegasryttare” jag skulle dyrka. Min första tid som forskare skulle jag vilja kalla självstyrning, att styras av en inre motivation med lust att lösa ett historiskt problem. Metoden som gällde var: läsa, fråga, samla, prata, härma, skriva.

Jag utgick från min egen sociala praktik, mina erfarenheter, mina känslor för det jag hade jobbat med i hela mitt liv – skolan, undervisning, lärare, mina iakttagelser av världen, ungdomars villkor, orättvisor, och klassamhället. Jag blev alltså först socialhistoriker. Jag ville skriva om sociala processer och hur aktörerna hade rört sig i förhållande till strukturer, sociala skikt och institutionell förändring.

Efter någon termin som doktorand kom ”gjutformarna” in i mitt liv – de som påverkade mig och formade om mig och gav mig en akademisk persona, med tiden. Förutom min handledare och mina seminariekamrater skaffade jag mig ett eget tankekollektiv. Jag brukade äta lunch med några kvinnliga pedagoger som jag kände sedan tidigare och vi skapade ”ett eget rum”, en informell mötesplats i peddans lunchrum som vi kallade lunchseminariet. Det bästa med de träffarna var att man kunde göra bort sig. Jag vågade fråga om allt. Vi snackade, skvallrade, fikade och diskuterade. Där fick jag min första samhällsvetenskapliga skolning. I pedagogik läste man nämligen utbildningssociologi och dessa läsefrukter spillde över även på mig. Framför allt fick jag en kritisk skolning i vetenskapligt tänkande: att förstå att jag inte borde vara så nöjd och glad, att skolan var en förskräcklig och manipulativ institution och lärare var förmedlare av ideologier och världsbilder som gick maktelitens ärenden. Lärare var en yrkeskår som disciplinerade befolkningen, särskilt underklassen. Jag blev mer och mer en äkta socialhistoriker som räknade skallar, tänkte kritiskt, försvarade de förtryckta och upprättade tabeller.

Det var 1980-tal och jag bodde i Umeå som då var en radikal stad med många ungdomar och en aktiv vänster- och kvinnorörelse. Kvinnoforskningen växte fram med egen centrumbildning. Särskilt betydelsefull i Umeå var Anita Göransson som alltid hänvisade till feministiska teoretiker och uttryckte sig vetenskapligt stringent och kunnigt. Hon blev min förebild, en av mina viktigaste gjutformar. Till Kvinnovetenskapligt forum i Umeå kom kända feministiska forskare från hela världen. Ett nytt vetenskapskritiskt fält – kvinnoforskningen – växte fram med krav på att göra kvinnor synliga i vetenskapen och som ifrågasatte den manliga normen om den objektiva vetenskapen. Detta gjorde djupt intryck på mig. Nu hade jag blivit kvinnohistoriker med ett kvinnoperspektiv på vetenskapen och fokus i avhandlingen hamnade nu på lärarinnornas villkor i småskolan och folkskolan. De manliga lärarna fick mer fungera som relief till kvinnornas aktioner.

Men hela tiden hade jag en känsla av att den egentliga händelseutvecklingen i skolans 1800-talsvärld inte var nog. Jag ville söka efter något som em-

pirin inte svarade på omedelbart, det man inte hittade direkt i källorna utan det man måste försöka trola fram ur de "dimomhöljda bergen" långt borta, molnen, de osynliga strukturerna – de förhållanden som hade haft betydelse fast det inte syntes i källorna med en gång. Det var då samhällsteorierna kom till hjälp i mitt arbete: professionalisering, byråkratisering, feminisering och teorier om statens uppfostrande roll. Igen: Läsa, fråga, tala, härma, skriva.

Jag tog intryck. Men nästan alla samhällsteorier var framsprungna ur forskning om män, av män, för män. Nu kom behov av omdefiniering och begreppsbestämningar: Kön och professionalisering, kön och fostran, kön och arbete och så vidare. Detta blev mitt huvudsyfte i avhandlingen. Jag var på väg ut ur den första fasen, men fortfarande socialhistoriker och kvinnohistoriker i grunden. Boken hette *Kampen om katedern*. Titeln signalerar socialhistoria lång väg.

Nästa revolution: Yvonne Hirdmans och Joan W. Scotts betydelse

Mitt intresse för att se historieämnet i ett samhällsvetenskapligt perspektiv fortsatte. Nästa stora projekt utförde jag tillsammans med en pedagog i Umeå, Ulla Johansson. Vi fick pengar för ett forskningsprogram som hette Läroverket som socialt system. Det blev härliga, roliga och svåra år. Och det mest spännande av allt var att se hur vi förändrades under arbetets gång av nya intryck och inomvetenskapliga förnyelser. Det som började som ett klass- och systemprojekt blev mer och mer ett genusprojekt, ja ett totalprojekt om skolorna, lärarna, eleverna, kulturen, borgerlighetens formering och organisationens förändring. Vilka blev gjutformarna i denna fas?

Yvonne Hirdmans teori om genussystemet förändrade vår inställning till perioden och gjorde oss till genusforskare. Hennes uppfattning om systemets två logiker och genuskontraktet var lätta att upptäcka i vårt material om 1800-talets läroverksklasser och hur de fostrades till "morgondagens män". Michael Kimmel, Robert Connell och den nya maskulinitetsforskningen gav oss idéer om kön och manlig makt och olika maskuliniteter. Elinore Davidoffs och Catherine Halls bok *Family Fortunes* gav oss en ny syn på hur nära klass, kön och borgerlighet samverkade och kanske viktigast av allt: Joan W. Scotts bok *Gender and the Politics of History* förde in ett nytt tänkande om genus som diskurs, grundläggande i alla sociala relationer på alla nivåer – i språket, kulturen, normativa systemen, institutioner och identiteten. Det vetenskapliga begreppet "genus" slog igenom på bred front och maktförhållandena mellan könen artikulerades ännu tydligare. Dessutom upptäckte vi Pierre Bourdieu som den stora kultursociologen, med begreppen "kulturellt och ekonomiskt kapital" som analytiska kategorier. Allt som vi tänkt från början ställdes på sin

spets och krävde omdefiniering. Det var bara att börja om igen: Läsa, fråga, prata, skvallra, samla, gråta, skriva.

Det blev ett fruktansvärt jobbigt projekt därför att vi hade så stora empiriska material och att vi hela tiden måste tänka om för att försöka få ihop våra teorier med empirin. Resultatet blev boken *Där de härliga lagrarna gro. Kultur, kön och klass i de svenska läroverken 1860–1914*. Det var ett projekt som nästan knäckte oss men som vi kunde slutföra därför att jag och Ulla hyste stor respekt för varandra och tyckte mycket om varandra. Vänskapen till kolleger är en viktig ingrediens i en forskares utveckling; ja, oundgänglig enligt min erfarenhet..

Den språkliga vändningen och andra vetenskapliga strömningar

De vetenskapsteoretiska förändringar under 90-talet och runt sekelskiftet, det som fått namnet den språkliga eller kulturella vändningen, fortsatte att påverka, gäcka och rubba cirklarna. Som en kameleont försökte jag följa med i växlingarna: begreppshistoria, *agency*, sexualitetshistoria, intersektionalitet, känslornas historia och biografi som metodisk förnyare. Jag fullföljde inte alltid de nya perspektiven fullt ut och inte heller blev resultaten så lyckade alla gånger. Gamla socialhistoriska paradig om de materiella förhållandenas betydelse och tidiga tankefigurer om kategorierna ”män” och ”kvinnor” dök upp i hjärnan igen och var svåra att tränga bort.

Begreppshistoria och aktörshistoria försökte jag förverkliga tillsammans med Bengt Nilsson i en liten bok som heter *Något som liknar en oblodig revolution*, som handlade om jämställdhetens institutionalisering. Sexualitet som drivkraft i historien skrev jag om i en artikel betitlad ”Statsbyråkratins erogena zoner” och en tidig bok med ett intersektionalitetsperspektiv var *Kvinnor mot kvinnor* som jag redigerade och skrev i tillsammans med Lena Sommestad och Ulla Wikander. Vår avsikt var att problematisera ”kvinnor” som en enhetlig kategori genom att visa att kvinnor i historien ofta hade konfronterats med kvinnor från andra klasser, generationer, etniska grupper, yrken och att detta hade lett till konflikter där kvinnor hellre solidariserade sig med män i den egna gruppen än med kvinnor i främmande kategorier.

Intresse för biografi som metod har jag utvecklat i två antologier, *Föregångarna* (med Kirsti Niskanen) och *Par i vetenskap och politik* (med Annika Berg och Per Wisselgren), två arbeten som givit mig mersmak till biografi som historisk genre och dess förmåga att generera nya kunskaper genom att utmana gränserna mellan det privata och det offentliga och andra diskursiva motsatspar.

Diskurshistorisk ansats konfronteras med socialhistorisk

Nästa projekt var tvärvetenskapligt. Vi var tio forskare som fick pengar för ett forskningsprogram som hette Genus, medborgarskap och offentlig politik. Det ingick i en satsning som Vetenskapsrådet gjorde under namnet Staten och individen. Inom vår grupp publicerades sammanlagt tolv böcker (samt föddes tio barn). Min uppgift i projektet ledde bland annat till boken *Kvinnor får röst: kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*.

Det här trodde jag skulle bli mitt första postmodernistiska projekt, en undersökning med språket i centrum. Jag analyserade en stor samling brev mellan en grupp liberala rösträttskvinnor för att försöka komma åt hur de resonerade om rösträtt, sociala rörelser, individualism och medborgerliga rättigheter. Jag tyckte mig se att dessa aktivister ville skapa en ny politisk diskurs: synen att kvinnor var politiska subjekt, medborgare som ställde krav på att utveckla en relation till staten, få inflytande och tillhörighet. Dessa idéer härörde från tidens ideologier: liberalism, socialism, politisk teori och diskurser om alla människors lika värde.

Men jag upptäckte snart ett mönster i breven som gjorde att socialhistorikern i mig väcktes till liv. Den stora betydelse som vardagens erfarenheter, det hårda arbetet i byggandet av rörelsen, känslorna av vänskap, gemensam ilska, trötthet, privatlivet med familj, barn och äkta män – det vill säga vad den sociala praktiken betydde för hela rösträttsprojektet. Det var i dessa erfarenheter, denna vardag, de hämtade näring för kampen och som deras idéer om hem, kvinnor, nation, makt och stat formerades. Jag försökte alltså förena det diskursiva, språkliga och kulturella med det känslomässiga missionerandet och den sociala och materiella kontexten. Jag försökte skapa en *middle way*-metod mellan en diskursiv och en socialhistorisk metod.

Så var jag tillbaka till ruta ett igen, men förhoppningsvis med större komplexitet än i tidigare arbeten. Men det känns ändå som en tillbakagång, ett uppbrott, som om jag som historiker inte riktigt ville anpassa mig till den teoretiska radikaliserings som den tvärvetenskapliga genusforskningen erbjuder: dekonstruktion, meningsskapande, representation, kommodifiering – en snårskog jag inte hittar i. Jag känner mig mycket starkare befryndad med och förtrollad av en annan form av historiens dramaturgi, processer, långsiktiga förändringar och passioner i historien – olika krafter och aktörer som drar åt olika håll, starka känslor eller genomtänkta beslut, konflikter och kompromisser, hjältar och skurkar, klasskamp och könskamp och verkliga män och kvinnor av kött och blod.

I detta historiska scenario lever delar av mig fortfarande kvar. De nya språkteorierna har (som Bodil Formark också skrivit) blivit för abstrakta, de

får inte något liv i min föreställningsvärld, jag kan inte gestalta dem. ”Normaliseringsprocesser och diskursiva kontinuiteter” finns naturligtvis i historien men de återskapas inte alltid, de förändras och omdefinieras av människor när strukturer löses upp. Det levda livet, den sociala praktiken och de materiella betingelserna i historien, fenomen som härskandets villkor och förtryck, ges inte tillräcklig teoretisk relevans i den radikala språkliga teoribildningen.

Jag som från början ansåg mig fri och obunden av taktiska lojaliteter och vetenskapliga skolbildningar har svängt som en vindflöjel. Jag har varit kusligt beroende av min samtid. Det är inget konstigt. Så har det varit för många. Och på vägen har jag kommit till insikt om att kunskapsproduktionen om vad som hänt i det förflutna inte är objektiv. Inte heller kan forskaren stå fri från sin samtids värderingar, normer, positioneringar och identiteter, all kunskap utgår från perspektiv. Men vissa historiska tolkningar uppfattar jag ändå som mer trovärdiga än andra. Historien är inte bara berättelser av vad som hänt, eller språkliga bilder av vad som hänt. Det var inte högern som införde den allmänna rösträtten! Det som går att belägga med data, empiri, teoretisk och metodisk öppenhet och kritisk reflektion får fortfarande företräde i mitt kunskapsrealistiska medvetande. I det avseendet är jag fortfarande en tämligen traditionell historiker, och jag erkänner gärna att jag haft ett alltför snävt nationellt perspektiv. Det hjälper inte att jag har ömsat skinn flera gånger i mitt forskarliv. För det mesta har hållit mig till det svenska perspektivet. Det får bli slut med det nu. Nu skriver jag om kvinnor jorden runt i ett nytt sammanhang.

Har då genushistoria en framtid? Absolut, men jag tror det krävs att vi orienterar oss mot större frågor, den typen av ämnen som intresserar många unga idag. Vi ställs inför stora utmaningar i framtiden som alla har en historia och där genushistorikers kunskaper och perspektiv är nödvändiga: demografiska förändringar, skuldberg som växer, familjekriser, flyktingströmmar, sjukdomsepidemier, trafficking och nya sexpraktiker, global genusarbetsdelning, ökad ångslan och oro, social segregering, ökat våld och så vidare i all smärtsam oändlighet. Inför den sortens utmaningar är alla slags vetenskapliga perspektiv välkomna. En historisk analys av samtidens komplexa samhällsfenomen kräver en mångfald av perspektiv och ett kommunikativt utbyte mellan olika riktningar. Vi behöver alltså hjälpas åt för att komma vidare.

My dependence on the present

The paper is called *My dependence on the present*, and in it I reflect on how I have changed track a number of times during my research career. I came late to

research, having just turned forty when I began my postgraduate studies, and this meant I did not feel bound to prove my loyalty to any particular school of thought—an independent researcher, no less! However, I had not been at Umeå University long before the radical student milieu and lively research on women's issues had me in their grip and made me into a social historian and feminist. The turn came in the 1990s, when I worked on a project on Swedish schools with Ulla Johansson from the Department of Education. With this change came Pierre Bourdieu's cultural analyses, Yvonne Hirdman's gender theory, and Joan Scott's theories of language into view, all of which prodded me towards a greater interest in culture, power, and the body. Embarking on a project on the emotions and universal suffrage in which discourses were to be the focus, I found myself strangely drawn back to social history, armed with a fresh interest in social practices and the significance of experience for the people of the past. And now I am writing about women worldwide as part of an instructional-media project.

Keywords: social history, gender history, cultural analysis, theory of science, linguistic turn, emotion as social phenomenon.